

Nakládání s plody po potratu a po umělém přerušení těhotenství

Následující text je určen poskytovatelům zdravotních služeb a jednotlivým zdravotnickým pracovníkům. Věnuje se otázce, jakým způsobem je poskytovatel zdravotních služeb povinen nakládat s plody po potratu a s plody po umělém přerušení těhotenství v souvislosti s jejich uložením, pohřbením nebo zpopelněním v krematoriu. Text reaguje na přetrvávající nejasnosti poskytovatelů nebo jednotlivých zdravotnických pracovníků stran způsobu nakládání s plody po potratu a umělém přerušení těhotenství a opětovně řešené situace, kdy poskytovatel nevyhoví žádosti rodičů o vydání plodu k pohřbení.

Relevantní právní předpisy:

- zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví
- zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách
- zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Analýza:

1. Povinnost vydat jiné lidské pozůstatky k pohřbení

Již od novely zákona o pohřbnictví v roce 2017 existuje zákonná povinnost poskytovatelů zdravotních služeb vydat k pohřbení i tzv. jiné lidské pozůstatky, a to na základě žádosti některé z osob uvedených v § 114 občanského zákoníku. Tuto povinnost zakotvuje § 5a odst. 1 písm. b) zákona o pohřbnictví.

Ust. § 5a zákona o pohřbnictví stanoví, že poskytovatel zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení došlo k potratu nebo ukončení těhotenství na žádost ženy nebo ze zdravotních důvodů, je povinen

- a) **zajistit uložení jiných lidských pozůstatků** pro účely jejich pohřbení po dobu 96 hodin od potratu nebo ukončení těhotenství,
- b) **vydat jiné lidské pozůstatky k pohřbení** s identifikací jiných lidských pozůstatků na základě žádosti osoby uvedené v § 114 odst. 1 občanského zákoníku ve lhůtě podle písmene a).

Pokud ve stanovené lhůtě nepožádá žádná z osob uvedených v § 114 odst. 1 občanského zákoníku o vydání jiných lidských pozůstatků k pohřbení, poskytovatel zdravotních služeb uvedený s nimi naloží v souladu se zákonem o zdravotních službách.

Jiné lidské pozůstatky definuje § 2 písm. b) zákona o pohřebnictví. Ten říká, že jinými lidskými pozůstatky jsou **plod po potratu**, včetně biologických zbytků potratu, není-li možné je od plodu oddělit, a **plod po umělém přerušení těhotenství**.

Plodem po potratu § 82 odst. 2 zákona o zdravotních službách rozumí plod, který po úplném vypuzení nebo vynětí z matčina těla neprojevuje ani jednu ze známek života a jeho porodní hmotnost je nižší než 500 g. Pokud hmotnost nelze zjistit, pak se o plod po potratu jedná v případě, kdy je těhotenství kratší než 22 týdnů. Ve smyslu zákona o zdravotních službách a občanského zákoníku se 22 týdnů trvání těhotenství rozumí 22 dokončený týdnů. Dle § 605 odst. 2 občanského zákoníku totiž platí, že konec doby určené podle týdnů připadá na den, který se pojmenováním shoduje se dnem, na který připadá skutečnost, od níž se doba počítá.

Na základě logického argumentu *per eliminationem* se plod, který nespadá pod definici vymezenou § 82 odst. 2 zákona o zdravotních službách, označuje za mrtvě narozené dítě. Tj. v případě fetálního úmrtí plodu s hmotností do 499 g se plod označuje jako plod po potratu, v případě fetálního úmrtí plodu s hmotností 500 g a vyšší se plod označuje za mrtvě narozené dítě.

Pokud žena před porodem podstoupí umělé přerušení těhotenství, pak vyňatý/vypuzený plod je plodem po umělém přerušení těhotenství. Tuto terminologii používá zákon o zdravotních službách, zákon o umělém přerušení těhotenství i zákon o pohřebnictví.

Na tomto místě je třeba upozornit, že žádný právní předpis nereflektuje rozlišení případů, kdy k umělému přerušení těhotenství dochází v období do 22. týdne těhotenství a kdy k němu dochází po tomto týdnu. Pokud bychom totiž chtěli zachovat systematiku zákona o zdravotních službách, který rozlišuje plod po potratu a mrtvě narozené dítě, pak by zřejmě bylo namístě rozlišit také plod po umělém přerušení těhotenství a mrtvě narozené dítě po umělém přerušení těhotenství.

Pro účely této analýzy však tento nedostatek není zvláště zásadní, neboť povinnosti poskytovatelů zdravotních služeb související s uložením plodů a jejich vydáním pro účely pohřbení totiž platí bez ohledu na to, zda plodem po umělém přerušení těhotenství rozumíme pouze plody do 500 g, resp. 22. týdne těhotenství nebo i plody s hmotností nad 500 g, resp. starší 22 týdnů těhotenství.

Ust. § 114 občanského zákoníku říká, že pokud zemřelý člověk nezanechá výslovné rozhodnutí o tom, jak má být pohřben, rozhodne o jeho pohřbu manžel zemřelého, není-li ho, jeho děti,

není-li jich, rodiče, není-li těchto, sourozenci nebo není-li ani sourozenců, jiné osoby blízké. O způsobu pohřbení plodů po potratu a plodů po umělém přerušení těhotenství mají tedy primárně rozhodnout rodiče. Teprve pokud rodičů není, nastupují na jejich místo další osoby, tedy sourozenci, prarodiče atd., kteří mohou požádat o vydání pozůstatků k pohřbení. Pokud rodiče rozhodnou tak, že si pohřeb nepřejí, je třeba jejich rozhodnutí respektovat. Jsou to totiž právě oni, kdo o způsobu pohřbení mají rozhodnout přednostně před dalšími blízkými.

Tato interpretace § 114 občanského zákoníku koresponduje s účelem novely zákona o pohřebnictví podrobněji vysvětleným v důvodové zprávě, která uvádí: „*K tomu se nově stanoví zákonná lhůta 96 hodin, během níž budou mít rodiče právo rozhodnout, zda požádají o vydání těla jejich samovolně potraceného dítěte nebo dítěte, jehož život byl v průběhu těhotenství ze zdravotních důvodů ukončen, k pohřbení. Po jejím marném uplynutí bude možné s těmito plody zacházet jako s anatomicko-patologickým odpadem, ovšem s nově navrženým způsobem – hromadným zpopelněním plodů v krematoriu bez přítomnosti jiného zdravotnického odpadu. **Návrh respektuje právo volby rodičů, kteří by chtěli pohřbít svého potomka v rané fázi vývoje, ale poskytovatel zdravotních služeb jim vydání plodu po potratu odmítl s tvrzením, že takový postup by při váze plodu menší než 500 g neměl oporu v zákoně nebo že se od chvíle potracení jedná o část těla pacientky ex vivo, nikoli o samostatný lidský kadáver. V situacích konfliktního těhotenství jde o respektování práva na osobní a rodinný život, do něhož je podle návrhu zařazeno i právo pohřbít každý lidský pozůstatek bez ohledu na jeho stáří.***“

Praxe poskytovatelů zdravotních služeb, kteří odmítají plod po potratu nebo plod po umělém přerušení těhotenství vydat k pohřbení je v rozporu se zákonem.

2. Povinnost zajistit uložení před vydáním k pohřbení

Vydání plodu po potratu nebo plodu po umělém přerušení těhotenství k pohřbení předchází povinnost poskytovatele zdravotních služeb zajistit jejich uložení. Ust. § 5a odst. 1 písm. a) zákona o pohřebnictví stanoví, že poskytovatel zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení došlo k potratu nebo ukončení těhotenství na žádost ženy nebo ze zdravotních důvodů **je povinen zajistit uložení jiných lidských pozůstatků pro účely jejich pohřbení po dobu 96 hodin od potratu nebo ukončení těhotenství.**

Podmínky uložení plodů po potratu a plodů po umělém přerušení těhotenství jsou totožné jako v případě uložení těla zemřelého. Konkrétně jsou stanoveny v § 90 zákona o zdravotních službách, který říká, že **tělo zemřelého má být uloženo v chladicím zařízení zajišťujícím trvalé udržení teploty v rozmezí 0 °C až +5 °C.** V případě, kdy doba uložení těla přesáhne 1 týden nebo kdy to vyžaduje stav těla zemřelého, musí být tělo zemřelého uloženo v chladicím zařízení zajišťujícím trvalé udržení teploty nižší než -10 °C.

Dle § 5a odst. 1 písm. b) zákona o pohřebnictví současně platí, že poskytovatel zdravotních služeb je povinen vydat jiné lidské pozůstatky k pohřbení **s jejich konkrétní identifikací**. Tím zákon zakotvuje požadavek, aby poskytovatel před vydáním plodu po potratu nebo po umělém přerušení těhotenství k pohřbení zajistil jejich samostatné uložení tak, aby byl schopen při vydání konkrétně identifikovat plod, který vydává.

Praxe poskytovatelů zdravotních služeb, kdy jsou plody uloženy bez konkrétní identifikace, hromadně nebo způsobem, který nesplňuje požadavek zakotvený v § 90 zákona o zdravotních službách, je v rozporu se zákonem. Postup poskytovatele zdravotních služeb v rozporu s § 90 zákona o zdravotních službách je přestupkem, za který lze poskytovateli udělit pokutu ve výši do 200 000 Kč.

3. Povinnost zpopelnit jiné lidské pozůstatky odděleně od ostatního odpadu

Pokud ve lhůtě do 96 hodin nepožádá žádná oprávněná osoba o vydání jiných lidských pozůstatků k pohřbení, je poskytovatel zdravotních služeb povinen postupovat způsobem zakotveným v § 91 zákona o zdravotních službách.

Ust. § 91 zákona o zdravotních službách stanoví, že plody po potratu, které nebyly jako jiné lidské pozůstatky vydány k pohřbení postupem podle zákona o pohřebnictví, **se zpopelňují v krematoriu odděleně od anatomicko-patologického odpadu**, a to na základě smlouvy uzavřené mezi poskytovatelem a provozovatelem krematoria.

Na tomto místě se vracím k polemice stran terminologické nejasnosti v rozlišení plodů po potratu a plodů po umělém přerušení těhotenství s hmotností do 500 g, resp. délky těhotenství do 22. týdnů a plodů s hmotností nad 500 g, resp. délky těhotenství nad 22. týdnů, které by dle systematiky zákona o zdravotních službách měly být označeny spíše jako děti mrtvě narozené po umělém přerušení těhotenství.

Pokud zákon o zdravotních službách stanoví specifický režim zpopelnění plodů po potratu odděleně od anatomicko-patologickém odpadu, je otázkou, zda obdobný režim předpokládá také ve vztahu k plodům po umělém přerušení těhotenství, které nebyly vydány k pohřbení postupem dle § 5a odst. 1 zákona o pohřebnictví. Současně je otázkou, jak vůbec mají být zpopelňovány plody po umělém přerušení těhotenství, resp. zda bude odlišně nakládáno s plody po umělém přerušení těhotenství o hmotnosti do 500 g, resp. 22. týdne těhotenství a s plody o hmotnosti nad 500 g, resp. starší 22. týdnů těhotenství.

Domnívám se, že byť jazykový výklad předpokládá specifický režim pouze pro plody po potratu, měl by se vedle těchto vztahovat také na plody po umělém přerušení těhotenství. Vycházím z domněnky, že současná terminologická nekonzistentnost byla způsobena legislativní chybou,

kteřá vznikla při novelizaci zákona o pohřebnictví a zákona o zdravotních službách v souvislosti se zakotvením možnosti vydat i jiné lidské pozůstatky k pohřbení. Troufám si tvrdit, že zákonodárce v zákoně o zdravotních službách zakotvil definici plodu po potratu, kterou však chtěl postihnout také plody po umělém přerušení těhotenství. Zřejmě chybně vycházel z terminologie medicínské, ve které potrat zahrnuje jak potraty spontánní, tak umělé, tedy umělé přerušení těhotenství.

Jiný než uvedený výklad by totiž *ad absurdum* znamenal, že i při umělém přerušení těhotenství těsně před koncem těhotenství by plod bylo sice možné vydat k pohřbení postupem dle § 5a odst. 1 zákona o pohřebnictví, současně by však při nevydání k pohřbení s plodem bylo naloženo jako s anatomicko-patologickým odpadem, nikoliv jako s mrtvě narozenými dětmi, nebo alespoň plody po potratu.

4. Lhůta k vydání plodu k pohřbení

Ust. § 5a odst. 1 písm. a) zákona o pohřebnictví stanoví, že poskytovatel je povinen zajistit uložení plodu po potratu nebo plodu po umělém přerušení těhotenství po dobu 96 hodin. Po marném uplynutí této lhůty, kdy žádná z oprávněných osob nepožádá o pohřbení, má postupovat způsobem dle § 91 zákona o zdravotních službách.

Přetrvávající nejasnost stran uvedené lhůty spočítá v tom, že není zřejmé, zda se jedná o lhůtu minimální nebo maximální, tj. zda je povinností poskytovatele ihned po jejím uplynutí zahájit postup dle § 91 zákona o zdravotních službách, nebo zda je naopak oprávněn lhůtu při zohlednění konkrétních okolností prodloužit tak, aby vytvořil další prostor pro volbu rodičů, zda budou chtít plod vydat k pohřbení nebo nikoliv.

Standardní interpretační metody citovaného ustanovení jednoznačnou odpověď nenabízí. Na základě nadstandardních metod interpretace, zejména metody systematické a teleologické však lze dospět k závěru, **že se jedná o lhůtu minimální**. Zákonodárce skrze § 5a zákona o pohřebnictví totiž realizuje právo rodičů na osobní a rodinný život, jehož součástí je také právo pohřbít lidské pozůstatky bez ohledu na jejich stáří. Interpretace citovaného ustanovení by proto měla v co největší možné míře sledovat jeho účel, kterým je právě respektování práva rodičů na volbu stran pohřbení plodu po potratu a plodu po umělém přerušení těhotenství. Proto je dle mého názoru zcela v souladu s právem, pokud poskytovatel zajistí uložení po dobu delší.

Pokud tak činí způsobem, který stanoví § 90 zákona o zdravotních službách, nemůže být takové uložení rozporné s § 4 zákona o pohřebnictví, který stanoví nepřekročitelné limity stran způsobu nakládání s lidskými pozůstatky.

5. Provedení pitvy plodu po umělém přerušení těhotenství

Dle § 88 odst. 2 písm. b) zákona o zdravotních službách se u plodů z uměle přerušených těhotenství provedených z důvodů genetické indikace nebo indikace vrozené vývojové vady plodu provádí patologicko-anatomická pitva. Dle § 88a zákona o zdravotních službách lékař provádějící prohlídku těla zemřelého může rozhodnout, že se pitva neprovede, pokud jde o úmrtí, jehož příčina je zřejmá, a zákonný zástupce požádal o neprovedení pitvy.

Obdobně, poskytovatel zdravotních služeb, v jehož zdravotnickém zařízení má být provedena pitva, může rozhodnout že pitvu neprovede, pokud jde o úmrtí, jehož příčina je zřejmá, a zákonný zástupce požádal o neprovedení pitvy, nebo v případě, kdy je příčina ozřejmána při dodatečně provedeném odborném posouzení.

Případné provedení pitvy nijak nesuspenduje povinnosti poskytovatele uložit plod po umělém přerušení těhotenství po dobu 96 od přerušení těhotenství a případně ho na žádost rodičů nebo jiných blízkých osob vydat k pohřbení v souladu s § 5a odst. 1 zákona o pohřebnictví.

Shrnutí:

Zákon o pohřebnictví zakotvuje povinnost poskytovatele zdravotních služeb

1. zajistit uložení plodů po potratu a plodů po umělém přerušení pro účely jejich pohřbení, a to po dobu 96 hodin od potratu nebo umělého přerušení těhotenství, a
2. vydat plody po potratu nebo po umělém přerušení těhotenství k pohřbení na základě žádosti oprávněné osoby, a to s jejich konkrétní identifikací.

Pokud ve stanovené lhůtě 96 hodin nikdo z oprávněných osob nepožádá o vydání jiných lidských pozůstatků k pohřbení, je poskytovatel zdravotních služeb povinen zajistit jejich zpopelnění. Dle zákona o zdravotních službách musí být plody po potratu zpopelněny odděleně od ostatního anatomicko-patologického odpadu. Ač to z formulace zákona o zdravotních službách explicitně nevyplývá, měl by dle mého soudu být tento postup dodržen také u plodů po umělém přerušení těhotenství.

V Praze dne 10. 5. 2022

JUDr. Barbora Steinlauf, advokátka